

Warszawa, 30 lipca 2019 r.

1126./2019/WB/KS

**OPINIA PRZYJACIELA SĄDU
HELŚIŃSKIEJ FUNDACJI PRAW CZŁOWIEKA
w sprawie o sygnaturze akt III Kp 142/19
przed Sądem Okręgowym w Krakowie III Wydział Karny**

I Uwagi wstępne

Amicus curiae – „*opinia przyjaciela sądu*” jest znaną w praktyce sądów zagranicznych, a także w Polsce, formą wyrażania przez organizacje pozarządowe opinii prawnej w postępowaniach sądowych w sprawach związanych z profilem działalności danej organizacji. „*Opinia przyjaciela sądu*” ma na celu przedstawienie szczególnego poglądu organizacji społecznej na sprawę rozpatrywaną przed sądem. Ma pomóc w kompleksowym rozpoznaniu sprawy, z uwzględnieniem argumentów oraz poglądów, które, być może, nie zostały podniesione przez strony w postępowaniu.

Helsińska Fundacja Praw Człowieka (dalej: „*HFPC*”, „*Fundacja*”) podejmuje się sporządzenia „*opinii przyjaciela sądu*” w sprawach, w których, naszym zdaniem, wymaga tego interes społeczny. Celem opinii nie jest przedstawianie nowych dowodów lub okoliczności faktycznych. W „*opinii przyjaciela sądu*” odnosimy się do ogólnych zasad ważnych z punktu widzenia przestrzegania standardów praw człowieka, gdy są one adekwatne w danym stanie faktycznym. Zadaniem „*przyjaciela sądu*” jest

zwrócenie uwagi na różne aspekty sprawy w kontekście poszanowania Konstytucji, prawa międzynarodowego oraz w szczególności orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (dalej: „ETPC”, „Trybunał”).

HFPC jest organizacją pozarządową, której celem statutowym jest ochrona praw człowieka, w tym kontrola ich przestrzegania przez organy władzy publicznej w Polsce. Szczególnym przedmiotem zainteresowania HFPC są gwarancje swobody wypowiedzi, którą uznaje się za fundamentalne prawo podstawowe, odgrywającą szczególnie istotną rolę w demokratycznym społeczeństwie¹. Nasz udział w niniejszej sprawie podyktowany jest troską o przestrzeganie standardów wolności słowa w odniesieniu do relacjonowania demonstracji przez media. W sprawach tego rodzaju zabieraliśmy głos już wielokrotnie, m.in. gdy protestujący utrudniali reporterom wykonywanie obowiązków zawodowych (np. *„Utrudnianie pracy dziennikarzowi TVP Info – stanowisko HFPC”*²), gdy dziennikarze byli zatrzymani w związku z relacjonowaniem protestu (np. *„Stanowisko HFPC w sprawie zatrzymania dziennikarzy w siedzibie PKW”*³) lub gdy dochodziło do aktów przemocy (*„Atak na dziennikarza relacjonującego protest w Puszczy Białowieskiej – stanowisko HFPC”*⁴).

II Stan faktyczny

Paweł Figurski – dziennikarz „Gazety Wyborczej” od 2014 r. relacjonuje przebieg miesięcznic smoleńskich w Krakowie. Wykonywał swoje obowiązki zawodowe również 10 sierpnia 2017 r., podczas obchodów 88. miesięcznicy. Po tym, jak demonstranci dowiedzieli się, że dziennikarz pracuje dla „Gazety Wyborczej”, zaczęli

¹ Wyrok ETPC z 7 grudnia 1976, *Handyside p. Wielkiej Brytanii*, skarga nr 5493/72.

² *Utrudnianie pracy dziennikarzowi TVP Info – stanowisko HFPC*, 14 lipiec 2017, http://www.obserwatorium.org/index.php?option=com_content&view=article&id=4927:utrudnianie-pracy-dziennikarzowi-tvp-info--stanowisko-hfpc&catid=47:aktualnosciprogram&Itemid=66; zob. również *Oświadczenie w sprawie utrudniania mediom relacjonowania demonstracji*, 19 grudnia 2016 r., http://www.obserwatorium.org/index.php?option=com_content&view=article&id=4875:owiadczenie-w-sprawie-utrudniania-mediom-relacjonowania-demonstracji&catid=47:aktualnosciprogram&Itemid=66; *Po raz kolejny sprzeciwiamy się utrudnianiu relacjonowaniu demonstracji przez media*, 24 lipca 2017, http://www.obserwatorium.org/index.php?option=com_content&view=article&id=4930:-po-raz-kolejny-sprzeciwiamy-si-utrudnianiu-relacjonowaniu-demonstracji-przez-media&catid=47:aktualnosciprogram&Itemid=66

³ *Stanowisko Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka w sprawie zatrzymania dziennikarzy w siedzibie Państwowej Komisji Wyborczej*, 25 stycznia 2014, http://www.hfpr.pl/wp-content/uploads/2014/11/HFPC_stanowisko_25112014.pdf

⁴ *Atak na dziennikarza relacjonującego protest w Puszczy Białowieskiej – stanowisko HFPC*, 31 lipca 2017 r., <http://www.hfpr.pl/atak-na-dziennikarza-relacjonujacego-wydarzenia-w-puszczy-bialowieskiej>.

kierować w jego stronę wyzwiska. Jeden z uczestników również wyrwał dziennikarzowi telefon, którym nagrywał demonstrację. Po chwili uczestnik ten zwrócił sprzęt reporterowi. Dziennikarz złożył zawiadomienie do prokuratury, podkreślając m.in., że czuł się zagrożony w czasie demonstracji. W dniu 28 września 2018 r. prokuratura umorzyła dochodzenie sprawie używania przemocy i groźby bezprawnej oraz znieważania i naruszania nietykalności cielesnej Pawła Figurskiego celem zmuszenia go do zaniechania interwencji prasowej wobec braku znamion czynu zabronionego. Dziennikarz zażalił to postanowienie.

III Ocena prawna

1. Relacjonowanie demonstracji jako szczególna rola mediów

Przekazywanie informacji z demonstracji i protestów społecznych przez media jest jednym z podstawowych elementów realizowania swobody wypowiedzi oraz jednym z zasadniczych zadań dziennikarzy pełniących funkcję tzw. „publicznego stróża” w demokratycznym społeczeństwie. Relacjonowanie demonstracji przez media pozwala przede wszystkim na zaspokojenie prawa społeczeństwa do informacji o wydarzeniach mających istotne publiczne znaczenie, ale służy także monitorowaniu i nagłaśnianiu ewentualnych nieprawidłowości, w tym naruszeń praw człowieka, które mogą wystąpić w trakcie ich przebiegu⁵.

ETPC wielokrotnie zwracał uwagę na konieczność respektowania doniosłej roli dziennikarzy w relacjonowaniu demonstracji i protestów społecznych oraz na wymóg zapewnienia mediom szczególnej ochrony w tym obszarze (zob. wyroki ws. *Najaflı p. Azerbejdżanowi*⁶, *Pentikäinen p. Finlandii*⁷ oraz w szczególności wyrok ws. *Butkevich p. Rosji*⁸). W wyroku *Najaflı p. Azerbejdżanowi* Trybunał zauważył, że „[o]bowiązkiem prasy jest przekazywanie informacji i idei dotyczących spraw publicznych. Przekazywanie takich informacji jest nie tylko zadaniem prasy, społeczeństwo ma również prawo do ich otrzymywania. Bez wątplenia dotyczy to

⁵ Por. szerzej: D. Głowacka, *Relacjonowanie demonstracji przez media – standardy międzynarodowe*, Helsińska Fundacja Praw Człowieka, 28 czerwca 2018 r., <http://www.hfhr.pl/wp-content/uploads/2018/07/Relacjonowanie-demonstracji-przez-media-opinia-HFPC.pdf>. Stanowisko Fundacji złożone w przedmiotowej sprawie w znacznej części opiera się na zacytowanej analizie HFPC.

⁶ Wyrok ETPC z 2 października 2012 r., *Najaflı p. Azerbejdżanowi*, skarga nr 2594/07.

⁷ Wyrok ETPC z 20 października 2012 r., *Pentikäinen p. Finlandii*, skarga nr 11882/10.

⁸ Wyrok ETPC z 13 lutego 2018 r., *Butkevich p. Rosji*, skarga nr 5865/07.

informowania o protestach opozycji i demonstracjach, które są niezbędne dla rozwoju każdego demokratycznego społeczeństwa. W przeciwnym wypadku prasa nie byłaby w stanie realizować przynależnej jej roli <<publicznego stróża>>”⁹. W świetle orzecznictwa Trybunału demonstracje i protesty społeczne należą do wydarzeń publicznych, podczas których obecność przedstawicieli mediów jest nie tylko w pełni uzasadniona, ale także szczególnie ważna, a wszelkie utrudnienia dla dziennikarzy muszą podlegać wyjątkowo skrupulatnej kontroli i mieć mocne uzasadnienie, aby dało się pogodzić je ze standardami wolności słowa¹⁰. Na istotną funkcję pełnioną przez dziennikarzy podczas demonstracji oraz na konieczność poszanowania ich praw w tym kontekście zwracają uwagę także inne instytucje chroniące prawa człowieka, takie jak m.in. Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych¹¹, Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie („OBWE”)¹², Komisja Wenecka¹³ czy Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy¹⁴.

2. Pozytywne obowiązki państwa wynikające ze swobody wypowiedzi: ochrona w czasie demonstracji oraz obowiązek wyjaśnienia ataków na bezpieczeństwo osobiste dziennikarzy

Stworzenie warunków zapewniających dziennikarzom bezpieczeństwo osobiste stanowi niezbędną przesłankę swobodnego przekazywania przez nich informacji oraz skutecznego wypełniania funkcji tzw. „publicznego stróża”. Wynika to nie tylko z konstytucyjnych gwarancji wolności pozyskiwania informacji (art. 54 Konstytucji) i wolność prasy (art. 14 Konstytucji), ale także z gwarancji Prawa prasowego, które nakłada na organy państwowe obowiązek stworzenia prasie warunków niezbędnych do wykonywania jej funkcji i zadań (art. 2 Prawa prasowego). Ochrona bezpieczeństwa

⁹ Najafli p. Azerbejdżanowi, op. cit., par. 66.

¹⁰ Pentikäinen p. Finlandii, op. cit., par. 89, Butkevich p. Rosji, op. cit. par. 130.

¹¹ Rezolucja Zgromadzenia Parlamentarnego ONZ dotycząca promocji i ochrony praw człowieka w kontekście pokojowych zgromadzeń, A/HRC/RES/25/38, par. 18.

¹² Przedstawiciel OBWE ds. wolności mediów, Raport Specjalny: Traktowanie mediów podczas demonstracji politycznych. Obserwacje i Rekomendacje, czerwiec 2007, <http://www.osce.org/fom/25744?download=true>.

¹³ Wytyczne Komisji Weneckiej dotyczące wolności zgromadzeń przyjęte na 83 sesji plenarnej 4 czerwca 2010 r., [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2010\)020-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2010)020-e).

¹⁴ Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy, Rezolucja 2116 (2016) dotycząca pilnej potrzeby zapobiegania naruszeniom praw człowieka w trakcie pokojowych zgromadzeń publicznych, 27 maja 2016 r., par. 7.11.

przedstawicieli mediów jest wyjątkowo ważna podczas relacjonowania wydarzeń „wrażliwym” charakterze, podczas których dziennikarze mogą być szczególnie narażeni na ataki. Choć wymóg zapewnienia dziennikarzom bezpieczeństwa obejmuje przede wszystkim powstrzymanie się przez organy państwa (policję, inne służby porządkowe) od stosowania wobec dziennikarzy nieuzasadnionych środków przymusu, to nie kończy się na tym. Władze publiczne mają również pozytywny obowiązek ochrony dziennikarzy przed niebezpieczeństwami zagrażającymi im ze strony innych podmiotów prywatnych, w tym ze strony manifestantów. Oznacza to m.in., że policja powinna reagować, gdy ma miejsce próba zakłócenia swobodnego relacjonowania wydarzenia i np. dochodzi do ataku na kamerę czy aparat dziennikarza.

Pozytywne obowiązki władz publicznych nie ograniczają się jednak tylko do zapewnienia bezpieczeństwa w czasie samej demonstracji. **Jeżeli doszło już do działań ingerujących w bezpieczeństwo przedstawiciela mediów, wówczas organy publiczne zobowiązane są do podjęcia adekwatnych działań mających na celu dokładne wyjaśnienie okoliczności takiego wydarzenia. W szczególności państwo zobowiązane jest do skrupulatnego zbadania wszelkich możliwych związków danego czynu z działalnością dziennikarską poszkodowanego**¹⁵. Jeżeli z kolei dochodzenie organów ścigania wykazuje, że doszło do przestępstwa rzeczywiście mającego na celu uniemożliwienie dziennikarzowi wykonywania jego funkcji, istotne jest również pociągnięcie sprawców do odpowiedzialności. Zalecenia te wskazywane są jako ważny środek walki z tzw. kulturą bezkarności ataków na media, która zachęca do podobnych działań w przyszłości i tym samym stanowi szersze zagrożenie dla wolności prasy¹⁶.

Zdaniem HFPC zasadne jest rozważanie analizy działań uczestników demonstracji wobec dziennikarza – w tym przede wszystkim odebranie telefonu służącego do nagrywania przebiegu zgromadzenia – nie tylko w świetle ewentualnego zaboru mienia, ale przede wszystkim z perspektywy znamion przestępstwa utrudniania krytyki prasowej (art. 44 ust 1 prawa prasowego), związanego z zakazem utrudniania zbierania

¹⁵ Wyrok ETPC z 17 czerwca 2018 r w sprawie *Mazepa i inni p. Rosji*, skarga nr 15086/07, par. 73; *Rekomendacje Komitetu Ministrów Rady Europy, CM/Rec (2016) 4 w sprawie ochrony dziennikarstwa i bezpieczeństwa dziennikarzy i innych podmiotów medialnych* z 13 kwietnia 2016, par 19.

¹⁶ *Rekomendacje Komitetu Ministrów Rady Europy, CM/Rec (2016) 4 w sprawie ochrony dziennikarstwa i bezpieczeństwa dziennikarzy i innych podmiotów medialnych* z 13 kwietnia 2016, par.

materiałów krytycznych lub tłumienia krytyki w inny sposób, wyrażonego w art. 6 ust. 4 Prawa prasowego. Zgodnie z poglądami doktryny prawa, katalog czynności, które można określić jako utrudnianie krytyki ma charakter otwarty i obejmuje wszelkie dostępne środki, które mogą posłużyć do tego, aby krytyczne informacje nie zostały przedstawione przez dziennikarzy opinii publicznej¹⁷. Za utrudnianie krytyki uznaje się także wszelkie działania zmierzające do udaremnienia uzyskania konkretnej informacji, przygotowania i publikowania określonych materiałów prasowych. Utrudnianie krytyki może polegać na fizycznym działaniu nakierowanym na uniemożliwienie zdobycia lub publikacji informacji, choć nie jest ograniczone tylko do takich bezpośrednich kroków – może obejmować też inne czyny, które w zamyśle sprawcy mają doprowadzić do realizacji tego celu.

IV Wnioski

Bezpieczeństwo osobiste dziennikarzy jest podstawowym warunkiem swobodnego przekazywania przez nich informacji i wypełniania przez nich swojej misji. W funkcję tę wpisane jest poruszanie niekiedy trudnych i niewygodnych tematów, co powoduje, że osoby te stanowią grupę szczególnie narażoną na ataki. Jednym z obszarów, w ramach których istnieje ryzyko zagrożeń, jest relacjonowanie demonstracji i protestów społecznych.

Z gwarancji wolności słowa wynika również obowiązek, ciążyący na państwie i jego organach, ochrony przed atakami i groźbami. W sytuacji gdy do takich zamachów już doszło, władze publiczne mają obowiązek dokładnego wyjaśnienia okoliczności tych czynów i – jeżeli doszło do popełnienia przestępstwa – pociągnięcia do odpowiedzialności ich sprawców.

Szczególnie ważne jest, by organy publiczne zbadały, czy czyny skierowane przeciwko dziennikarzowi miały związek z wykonywaną przez niego pracą, np. stanowiły niedozwoloną reakcję na krytykę prasową bądź miały na celu utrudnianie zbierania materiałów krytycznych. Jeżeli taki związek ma miejsce, to okoliczności te powinny być uwzględnione przy ocenie prawnej takich czynów.

¹⁷ W. Lis, P. Wiśniewski, Z. Husak, *Prawo prasowe. Komentarz*, Warszawa 2013.

W opinii Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka w niniejszej sprawie szczególnie istotne jest zbadanie zabrania telefonu, który służył dziennikarzowi do rejestracji wydarzenia, pod kątem ewentualnego utrudniania zbierania materiałów prasowych.

Zwracamy również uwagę, że w kontekście braku przepisów szczególnych, które bezpośrednio chroniłyby dziennikarzy pracujących podczas demonstracji, kluczowe jest wypracowanie odpowiednich gwarancji w tym zakresie w orzecznictwie sądów. Jest to tym bardziej istotne w sytuacji, gdy w ostatnich latach zauważalny jest niebezpieczny wzrost liczby incydentów zagrażających nieskrępowanemu przekazywaniu informacji ze zgromadzeń publicznych przez media.

W imieniu Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka,

Helsińska Fundacja Praw Człowieka
WICEPREZES ZARZĄDU

Maciej Nowicki
Maciej Nowicki